

Igeldoko euskararen bilakaera fonologikoa Gipuzkoako kostaldean

La evolución fonológica del euskera de Igeldo en la
costa gipuzcoana

L'évolution phonologique du basque d'Igeldo sur la
côte guipuscaine

The phonological evolution of the Basque language in
Igeldo on the coast of Gipuzkoa

YUGUEROS EGUNEZ, Igor
Euskal Herriko Unibertsitatea, EHU
Hizkuntzalaritza eta Euskal Ikasketen Saila
igoryueg@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.59866/eia.v2026i71.337>

1. Sarrera
 2. Oinarri teorikoa
 3. Metodologia
 - 3.1 Corpusa
 - 3.1.1 1990eko grabazioa
 - 3.1.2 2025eko grabazioa
 - 3.2 Berriemaileak
 4. Hizkeraren deskribapena
 5. Análisi fonologikoa
 - 5.1 Bilakabide paradigmaticoak
 - 5.1.1 Kontsonanteak
 - 5.1.1.1 Txistukariak
 - 5.1.1.2 Albokari palatala
 - 5.1.1.3 Igurzkari belarra
 - 5.1.1.4 Igurzkari hortzarteko ahoskabea
 - 5.1.2 Bokalak
 - 5.2 Bilakabide sintagmatikoak
 - 5.2.1 Bokal-bilkuretako disimilazioak
 - 5.2.1.1 $e \rightarrow i / _a$
 - 5.2.1.2 $o \rightarrow u / _a$
 - 5.2.2 Bokalarteko kontsonantearen galera
 - 5.2.2.1 Hurbilkariaren galera
 - 5.2.2.2 *Ttakaren galera*
 - 5.2.3 [i]-ren osteko palatalizazioa
 - 5.2.3.1 Sudurkaria sabaikaritzea
 - 5.2.3.2 Txistukari igurzkaria sabaikaritzea
 - 5.2.3.3 Herskari horzkaria sabaikaritzea
 - 5.2.4 Kontsonante epentetikoak
 - 5.2.5 Igurzkari lepokariaren galera sudurkariaren aurretik
 - 5.2.6 Herskariaren ahoskabetzea txistukariaren ondoren
 - 5.2.7 Diptongoko irristariaren kontsonante bihurtzea
 6. Ondorioak
- Bibliografia

1. Sarrera

Euskara, bizirik dagoen hizkuntza izaki, aldatu egin da historian zehar, eta gaur egun ere, etengabeko aldaketak bizi ditu. Edozein hizkuntza, baldin eta erabiltzen bada, eta, beraz, bizirik baldin badago, aldatu egiten da, bai hiztegiari dagokionez, bai gramatikari dagokionez, baita ahoskerari dagokionez ere. Aldaketa hori naturala eta saihetsezina da, eta ez luke larritzeko eta kondentatzeko arrazoi izan behar (Trask, 1994: 2). Euskara, esan bezala, ez da salbuespena, eta euskararen historian gertatu den moduan, azken hamarkadetan ere aldaketak izango zituela pentsatzekoa da. Hori guztia aintzat harturik, lan honek herri jakin bateko (hots, Igeldoko) euskarak azken 60-70 urte inguruan aldakortasun fonologikorik izan ote duen ikustea du xede. Beste modu batera esanda, une kronologiko desberdinetan dauden hizkuntza-egoerak aztertu dira ikuspuntu fonologiko batetik, aldaketarik gertatu ote den ikusteko. Azterketa hori *Igeldoko euskararen bilakera fonologikoaren azterketa* izeneko Gradu Amaierako Lanaren baitan egiten zen, eta, beraz, lan hau horretan oinarrituta dago. Horrenbestez, hizkuntzek erakusten dituzten aldaera-motak askotarikoak badira ere (diatopikoa, diastratikoa...), herri jakin bateko (Igeldoko) bi aldaera sinkroniko ezberdinen azterketa fonologikoa eta alderaketa izango da, funtsean, irakurleak lan honetan aurkituko duena. Igeldo Gipuzkoako kostaldean dagoen herria da, administratiboki Donostiako auzoa.

Euskal Herriak azken hamarkadetan izan dituen aldaketak behatzea eta aldakortasunaren gainean hausnarketa egitea beharrezkoa da hizkuntza-aldaketak nondik etor daitezkeen ulertzen saiatzeko. Izan ere, lan hau aldakortasunik badagoen ikusten saiatuko da, eta, beraz, kontuan hartu behar da aldakortasuna eragin dezaketen faktoreak daudela. Are gehiago, kontuan hartuz gero aztertu den gaur egungo berriemailea euskaraz eskolaturikoa dela, herritik kanpoko harreman-sareak dituela eta bere bizitzan gaztelaniarekin ere harremana izan duela.

Zuazok (2014: 75) azaltzen digun moduan, xx. mendeko bigarren erdialdean aldaketa sakonak gertatu ziren Europako Mendebaldean, Euskal Herrian barne, bereziki komunikabideen eta hedabideen iraultzaren

ondorioz. Mugikortasuna handitu egin da, eta lehen ez bezala, gaur egungo bizimoduak jendea etengabe mugitzea eskatzen du, lan, ikasketa edo beste-lako arrazoiengatik. Garai batean pertsonak harreman-sareak bere herrian soilik eraiki ohi zituzten, eta tarteka elkartzen ziren (elizan, erromerietan, ferietan edota merkatuetan, adibidez). Orain, aldiz, jendea sarriago elkartu ohi da, talde handiagotan, eta herrian bertan eraikitakoak ez diren harreman-sareak ere izan ohi dira.

Gainera, herritik irten gabe hizkera ezberdinak entzun ohi ditugu hedabideei esker: irriatiaren, telebistaren eta Interneten bidez, hizkuntza-erregistroak eta euskalkiak zabaldu egin dira. Horrez gain, euskararen kasuan, kontuan hartu beharrekoa da estandarizazio-prozesuari esker hizkuntza-eredu bateratu bat lortu zela, eta horrek euskarak esparru berriak bereganatzea ekarri duela (irakaskuntza, Administrazioa eta literatura idatzia, besteak beste). Aldaketa horien guztien ondorioz, euskalkien arteko desberdintasunak txikitu egin direla eta euskalkiak elkarri hurbildu zaizkiola diosku Zuazok (2014: 74-78).

Bestalde, erdarek duten presentzia eta eragina ere nabarmendu beharrekoa da. Hedabideek eta mugikortasun erraztasunek zein pertsonen arteko harreman-sareak zabaltzeak euskara batua indartzen lagundu duten moduan, zenbait kasutan gaztelaniak zein frantsesak gure bizitzetan presentzia handiagoa izatea ere ahalbidetu dute, eta, nola ez, beste hizkuntzek duten presentziak (hots, bizi dugun egoera diglosikoak) gure hizkuntza propioan ere eragina duela pentsatzekoa da.

Beraz, hizkuntza batean aldaketak eragiten dituzten faktoreak askotarikoak dira, eta kanpo-faktoreak gorabehera ere hizkuntzak aldatu egiten dira. Horregatik, euskara gaur egun ikuspuntu fonologiko batetik nola aldatzen ari den ikustea ikergai interesgarria da euskal hizkuntzalaritzarako.

Hori azalduta, lan hau nondik sortu den azalduko dut. Lan honen abiapuntua 1989.-1992. urteetan EHUko Letren Fakultateko Fonetika Laborategian gauzatu zen Hegoaldeko Proiektua da. Proiektu hartan Gipuzkoa, Bizkai, Araba eta Nafarroako hainbat grabaketa bildu ziren (Izagirre,

2023: 18). Egin zen lan hari esker, 1990. urtean grabatutako Igeldoko bi hiztun helduren euskara gaur egungo gazte batenarekin alderatuko da.

Lan honetan, lehenik eta behin, oinarri teoriko bat jaso da, azterketa egiterakoan erabiliko diren lanabes batzuk eta ulertu beharreko kontzeptu batzuk ezagutzea beharrezkoa baita. Horren ostean, erabilitako metodologia zehaztuko da, eta bertan corpusaren gaineko informazioa (hots, bi grabazioen inguruko datu orokor eta teknikoak) zein berriemaileen gaineko informazioa ere ageriko dira. Ondoren, Igeldoko hizkeraren gainean arituko gara, besteak beste, bere ezaugarriez eta datu soziolinguistikoez. Jarraian, grabazioen analisisa egingo da, bien sistema fonologikoari erreparatuz ea desberdintasunik badagoen zehazten saiatzeko. Lehenik, bilakabide paradigmaticoetan desberdintasunik badagoen behatuko da, eta horren ostean, sintagmatikoetara joko da. Azkenik, hainbat ondorio aterako dira.

2. Oinarri teorikoa

Lan hau bi grabazioen azterketa eta alderaketa fonetiko-fonologikoa da, eta, hortaz, beharrezkoa da fonetika eta fonologiari buruzko oinarritzko kontzeptuak ezagutzea, horrek baliabideak emango baitizkigu gero egingo den analisirako.

Lehenik eta behin, Igeldoko euskararen sistema fonologikoa nola aldatu den ikusi nahi bada, sistema fonologikoa zer den ulertu behar da. Fonetika Naturalaren¹ arabera, gertakari fonologikoen azalpena bilatzea da fonologiaren egitekorik garrantzitsuena, eta horretarako esplikazio iturri nagusi gisa fonetika proposatzen da. Ildo teoriko horrek iradokitzen duenez, sistema mental bat dago hiztunon ekoizpen- eta oharren-gaitasunak kontrolatzen dituen, eta hori hizkuntza desberdinek dituzten bilakabideak egiteko aukerak frogatzen dute. Horregatik, sistema fonologikoa aukera fonetikoaren aurrean egiten diren hautaketen sistema gisa definitzen

¹ Fonetika Naturala David Stampek 1960ko hamarkadaren erdi aldera sortutako fonologiaren teoria bat da. Informazio gehiagorako, ikus Oñederra (2023).

da, eta hizkuntza bakoitzaren sistema fonologikoa nola egituratzen den ulertzeko aukera ematen du. Hizketa hiztunaren erosotasunaren eta seinale fonikoaren argitasunaren arteko tentsioan gauzatzen da, eta bi ertz funtzional horietatik azal daitezke bilakabide fonologikoak (Stampe apud Oñederra 2023: 740-743).

Hortaz, oharmena argia izatea eta ahoskatzean ebakera eroso izatea dira bilakabideen bi oinarri nagusiak. Hots-txandaketa guztiak, ordea, ez dira bi arrazoi horien artean gertatzen, kasu batzuetan erregela (morfonologikoa) izan baitaitezke. Nolanahi ere, lan honetan ez da erregelak edo bilakabideak diren eztabaidatuko, kasu bakoitzak azterketa sakona behar baitu, eta lan honen helburua ez da hori zehaztea. Horregatik, guztiak bilakabideak bailiran jokatuko da.

Bilakabide fonologikoak lan honetan egingo den azterketarako funtsezkoak dira. Honela definitzen ditu Oñederrak (2004: 50):

Bilakabide edo prozesu fonologikoa hots edo hots andana baten lekuan beste hots edo hots andana bat ipintzen duen ORDEZKATZEA da. $A \rightarrow B$ irudikatzean, A eta B hots edo hots andanak izanik, bilakabidea gezia bera dela esan genezake: A B egiteko bidea, A B bilakatzeko bidea. Ezin egokiago da, beraz, bilakabide terminoa [...]. Esan daiteke B-k A ordezkatzeko duela, zerbaitetan B A baino hobea delako. Hobe izate horren baldintzak fonetikoak diren bezainbatean, esan dezakegu ordezkatzeko hori bilakabide fonologikoa dela.

Oñederrak (2004: 50) dioen moduan, hobe izatea dute arrazoi edo helburu bilakabideek, eta hobe izateko arrazoi horiek fonetikoak izan behar dute. Bilakabideak askotarikoak izan daitezke. Hasteko, bi mailatan gerta daitezke, maila paradigmaticoan edo maila sintagmaticoan, eta, horren arabera, bilakabide *paradigmatiko* edo *sintagmatiko* deritze.

Paradigma hizkuntza bateko hiztunek buruan duten nolakotasun fonikoaren ezagutza da. Beraz, bilakabide paradigmaticoak hizkuntzaren unitateak zeintzuk diren zehazten duten aukeraketak dira. Bestela esanda, hiztunek gogoan dituzten hots-unitateen «irudi mentalek» osatzen dute paradigma; hau da, hiztunok buruan ditugun hots-unitateek. Konbinazio

foniko bat hobesten da, eta konbinazio hori gaindituz gero, hiztunak hizkuntza horretan unitate gehiago izango ditu.

Horregatik, hizkuntza bakoitzaren aukeraketen edota hobespenean araberak, hizkuntza bakoitzak fonema-inbentario desberdina du, bilakabide paradigmatico desberdinak gainditu dituelako. Zenbat eta bilakabide gehiago gainditu, orduan eta zabalagoa izango da hiztunaren inbentarioa (Oñederra 2004: 126).

Adibide gisa eman genezake bokalen ahokaritasuna Hegoaldeko euskararen. Euskaraz, Hegoaldean bederen, soilik bokal ahokariak ditugu gure fonema-inbentarioan, eta hori da, hain zuzen, fonemen hobespen-prozesuan euskarak sudurkariak egiteko «zailtasuna» gainditu ez duelako. Izan ere, ahokariak dira errazenak, bai artikulazioaren aldetik, bai ohar-menaren aldetik, eta eurak dira hobesten direnak. Horregatik, oinarriko bilakabide paradigmatico gehiago gordetzeagatik, hain zuzen, beste hizkuntza batzuetan baino bokal gutxiago ditugu euskaraz, sudurkaritasunari dagokionez.

Sintagmak, berriz, hotsak hizketan bata bestearen atzetik kateatzeari egiten dio erreferentzia. Horrek esan nahi du bilakabide sintagmatikoak hotsak hizketan kateatzen direnean arrazoi fonetikoengatik gertatzen diren ordezkatzek direla (Oñederra 2004: 28). Esaterako, herskariak bokalarteko testuinguru batean daudenean jarraitutasunagatik jasaten duten hurbilkaritzea [$d \rightarrow \delta / B_B$] bilakabide sintagmatiko bat da hotsen kateatzearen ondorioz egina delako, eta, kasu honetan, ebakera erraztea du helburu. Adibide honetan bilakabidearen emaitza ez da fonemikoa, euskal hiztunek ez dutelako fonema igurzkari horzkari hori ([δ]) beraien paradigmaman.

Egindako sailkapen bikoitz horrez gain, Doneganek eta Stampek (1979: 142) hiru bilakabide-mota nagusi bereizten dituzte: bilakabide prosodikoak (lan honetan aztertu ez direnak), fortitioak eta lenitioak.

Fortitioak (edo indartzeak) tasun-konbinazio hobe bat bilatzen duten bilakabideak dira, oharmenaren aldetik hots-unitate hobe lortzen duena eta hots-bilkuran kontrastea nabarmenagoa izan ohi dena. Ingurunerik

gabekoak izan daitezkeen arren, oro har ingurune fuerteetan gertatu ohi dira, eta oharmena garrantzitsua den testuinguruetan dira ohikoak batez ere (hots, testuinguru adierazkor, arretatsu, geldo eta formaletan). Fortitio mota batzuk disimilazioak, diptongazioak, silabifikazioak edota epentesiak dira (Donegan eta Stampe 1979: 142).

Lenitioek (edo ahultzeek), berriz, tasun-konbinazio ahulagoa dute emaitza, «ordezkatzearen poderioz TASUN konbinazio ahulagoa, ebakierrazagoa» (Oñederra 2004: 54). *Lenitioak* inguruneak eragindakoak izan ohi dira, eta fortitioen kontrara, gune ahuletan gertatu ohi dira, bai eta argitasunik eskatzen ez duten testuinguruetan ere (hots, testuinguru arretagabe, informal eta intimoetan). *Lenitio* mota batzuk ondorengoak dira: asimilazioak, monoptongazioak, disilabifikazioak, murrizketak edota ezabaketak (Donegan eta Stampe 1979: 142).

Bilakabide paradigmaticoak fortitioak izan ohi dira, gure paradigmaman fonemak gehitzearen helburua oharmena baita azken batean; bilakabide sintagmatikoak, berriz, fortitioak zein lenitioak izan daitezke, hotsak bata bestearen ondoan kateatzean sor daitezkeen oharmenezko zein artikulaziorako arrazoiengatik.

Lan honetan, grabazioak aztertzerako orduan, bilakabide sintagmatikoei eta paradigmaticoei erreparatu zaie, eta, beraz, azalduko da azterketa fonologikoaren oinarri. Hain zuzen, horietan jarri da arreta garai desberdinetako bi grabazioen artean dauden aldeak ikusteko. Bilakabide sintagmatiko zein paradigmaticoak batean zein bestean nolakoak diren eta nola aldatzen diren aztertu da. Espero zitezkeen bilakabide paradigmaticoak askorik ez aldatzea, hizkuntza bateko fonema-inbentarioa denboran zehar ez delako hainbeste aldatzen, eta are gutxiago hain denbora laburrean. Hala ere, albokari palatalari eta txistukariei dagokienez, aldaketatxo batzuk egon direla ikusi da azterketan.

Bilakabide sintagmatikoen kasuan, aldaketak egon zitezkeela pentsatzea da. Izan ere, aurretik aipaturiko gizarte-aldaketek (euskara batuaren hedapenak eta harreman-sare zabalagoak sortzeak, esaterako) sintagma mailako bilakabideetan eragin izana posible da. Euskararen gainerako al-

daerekin harreman handiagoa dagoenez eta eskolatzean eredu jakin bat ikasten denez, bilakabide sintagmatikoak alda zitezkeen.

3. Metodologia

Lan honetan, hizkuntza-aldaera baten bilakaera fonologikoa aztertzeko, metodologia kualitatiboa erabili da. Helburua Igeldoko euskara aldatzen ari ote den aztertzea izan da, eta horretarako garai ezberdinetako bi ahozko grabazio alderatu dira. Grabazioak hautatu edota prestatu egin dira: lehena, 1990ean jaso, Hegoaldeko Proiektuaren baitan, eta bigarrena, 2025ean lan honetarako egina. Bi grabazioetako berriemaileak igeldotarrak dira, eta euren artean 60-70 urte inguruko aldea dagoela estimatu da; horrek belaunaldien arteko konparaketa ahalbidetu du.

Bi belaunaldietako hiztunen grabazioak eskuratutakoan, grabazio bakoitzaren zati bat fonetikoki transkribatu da. Transkripzio horiei esker, grabazioen azterketa fonologikoa egin da bi ikuspuntutatik: alde batetik, bilakabide paradigmaticoetan jarriz arreta, eta, bestetik, bilakabide sintagmatikoei erreparatuz.

Analisia burutzeko oharmenaren bidezko entzuketa egin da, eta grabazio bateko zein besteko berriemaileen ekoizpenak aztertutakoan, alderatu egin dira, ezaugarri ezaugarri, ondorio batzuetara iristen saiatzeko.

3.1 **Corpusa**

3.1.1 *1990eko grabazioa*

Lehenik eta behin, aipatu beharra dago azertu den grabazioaren proiektua 1989-1992 urteen artean burutu zela, eta aztertuko den grabazioa, zehazki, 1990eko uztailaren 4an (Izagirre 2023: 19). Erabilitako materialari dagokionez, Izagirrenen (2023: 14) lanetik ondoriozta daiteke UHER 4000 REPORT MONITOR grabagailua erabili zutela; bobinetan grabatu zen, eta duela gutxi egin zen bobina horien digitalizazioa. Berriemaileen adin zeha-

tza ez dakigun arren, grabazioan kontaktzen dituzten zenbait erreferentzia-rengatik 50-60 urte inguru izango zituztela pentsa daiteke. Hortaz, gutxi gorabehera 1930-1940 aldera jaiotakoak direla ondoriozta daiteke. Horregatik, bi grabazioetako berriemaileen jaiotza-urteen artean 60-70 urte inguruko aldea dagoela dirudi. Grabazio honen iraupena 12 minutu eta 27 segundokoa da.

3.1.2 2025eko grabazioa

Grabazio hau ez zegoen Fonetika Laborategiko biltegian; lan honetarako hogeita hiru urteko gazte igeldotar bati berariaz egindako elkarrizketa erabili da lagin moduan. Grabazioa Letren Fakultateko Fonetika Laborategiko kabina intsonorizatuan egin zen; izan ere, nahiz lan honetan azterketa akustikorik ez egin, grabazioaren kalitate ona bermatzea garrantzitsua da analisirako.

Hori horrela, grabazioa 2025eko martxoaren 31n egin zen aipaturiko lekuan, TASCAM LINEAR PCM RECORDER DR-05 mikrofonodun grabagailuarekin. Grabazioak 8 minutu eta 38 segundo irauten du.

3.2 Berriemaileak

Hizkuntza baten hiztun-komunitate batean askotariko hiztun-profilak daude. Ondorio oso sendoak emango lizkigukeen ikerketa zehatz eta ideal baterako, batetik, ahalik eta hiztun gehien aztertu beharko lirateke, eta, bestetik, profil desberdinetakoak: genero guztietakoak, maila sozioekonomiko askotarikoak, bizileku desberdinetakoak... Lanaren ezaugarriak eta tamaina kontuan hartuta, ordea, lagina belaunaldi bakoitzeko berriemaile batera edo bira mugatu da.

1990eko proiektuko grabazioan, elkarrizketatzaileez gain, bi berriemailek hartzen dute hitza. Bi berriemaileak ahizpak dira, eta 50-60 urte ingurukoak direla estimatzen da, hots, 1930-1940 inguruan jaiotakoak. Solasaldia naturala da, ezagunen artean gertatzen baita, eta haientzat arruntak eta

ohikoak diren kontuez mintzo dira: gaztetako kontuak, Igeldoko eguneroko bizitza edota seme-alabak, besteak beste. Horregatik, berriemaileek eguneroko hizkera erabiltzen dute.

2025eko grabazioaren kasuan, berriz, elkarrizketatzaile bat eta berriemaile bat ditugu; berriemaile hori ere emakumezkoa da, eta 23 urte ditu. Gazte horrek Donostian egin ohi du bizitza gehiena, nahiz eta igeldotarra izan. Ikasi ere Donostian ikasi zuen institutuan, eta Gasteizen bizi da orain, bertan ikasten baitu. Horregatik, eskolatzeak eta bere herritik kanpo eraikitako harremanek hizkeran eragina izan dezaketela pentsatzekoa da. Bestalde, Letren Fakultateko laborategiko kabinan egindako elkarrizketan, berriemaileak arintasunez hitz egin zuen; oro har, bere bizitzaren (ikasketak...), Igeldoren eta euskararen egoeraren gainean aritu zen.

4. Hizkeraren deskribapena

Egin nahi dugun lana aurrera eramateko Igeldoko hizkera geolinguistikoki kokatzea beharrezkoa da. Igeldo Gipuzkoa iparraldeko herria da, itsasertzean kokatua dagoena, eta administratiboki Donostiaren auzo bat izan arren, herri-egitura propioa duena. Mendigunean dago, kostaldeko landa-eremuan. Oriorekin muga egiten du mendebaldean, eta Usurbilekin hegoaldean.

Hizkuntzak hizkeretan sailkatu ohi ditugu, ezaugarri edo aldaera multzo batek hartzen duen eremu geolinguistikoa kontuan hartuta. Euskararen ere horrelaxe gertatzen da, dialektoetan banatzen da, eta, gainera, euskararen dialekto bakoitzaren barruan azpi-dialekto deritzenak ere bereizten dira.

Euskararen baitan euskalkiak izan baditugu, eta horien barruan, berriz, «azpi-euskalkiak» sailkatu izan dira. Gipuzkera euskalkia izanik azkar asko antzeman dezakegu mutrikuar baten hizkera, azpeitiar batena edo beasaindar batena euskalki berekoak izanik ere,

ezberdinak direla eta beraz, azpi-euskalki ezberdinak osatzen dituztela (Iturain eta Loidi 1995: 20).

Zuazok (2014: 87) egiten duen euskalkien sailkapenaren arabera, hiru hizkera edo azpieuskalki nagusi bereizten dira erdialdeko euskalkiaren barruan: *sartaldekoa*, *erdigunekoa* eta *sortaldekoa*.

1. irudia. Erdialdeko azpieuskalkiaren mapa (Zuazo 2014: 89)

Igeldo erdigunean kokatzen da, eta, beraz, erdialdeko euskalkiaren ezaugarriak eta bereziki erdiguneko azpieuskalkiarenak espero dira. Halaber, erdialdeko euskalkian egiten duen banaketa hirukoitz horrez gain, Zuazok (2014: 103-105) erdialdeko euskara bitan banatzen duten ezaugarriak ere badirela esaten du, iparraldea eta hegoaldea bereiziz:

2. irudia. Erdialdeko euskalkiaren banaketa (Zuazo 2014: 105)

Banaketa horretan, Igeldo iparraldean daukagu, eta, beraz, iparraldeko ezaugarri horiek edukitzea espero dugu. Gainera, nabarmendu behar da Zuazoren (2014: 103-105) arabera bi eremu horiek bereizten dituzten ezaugarriak fonologikoak direla nagusiki. Esate baterako, bokal-bilkuretan gertatzen diren disimilazioak² (beraz, fortitioak), *-au-* > *-a-* monoptongazioa (lenitioa), txistukari apikariaren eta lepokariaren berdintzea (lenitioa) edota kontsonante sabaikari eta biezpainkariaren epentesia (*ibidem*: 103-104).

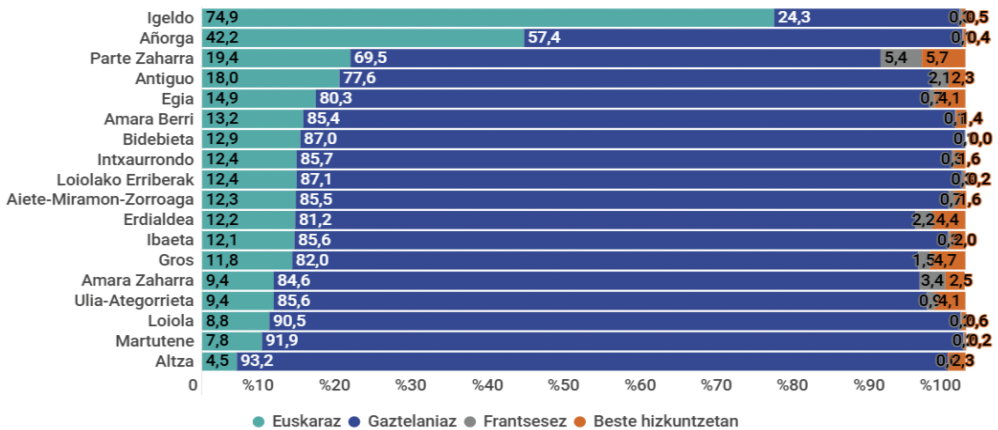
Beraz, Igeldoko euskara non kokatzen den badakigu, eta hizkeraren ezaugarri fonologiko guztiak banan-banan atal honetan azaldu ez arren, berri-

² /e + a, e, o/ elkartzen direnean, e > i disimilatzea edota /o + a, e, o/ elkartzen direnean, o > u disimilatzea. Adibidez: *luzea* > *luzia*, *beroa* > *berua*.

emailek egindako bilakabideen atalean ikusi ahalko ditugu hizkera horretako ezaugarri gehiago.

Honekin batera, komenigarria da Igeldoko egoera soziolinguistikoa zein den ezagutzera. Soziolinguistika Klusterrak 2021. urtean eginiko *Hizkuntzen erabileraren kale neurketaren* arabera, Donostiako kaleetako euskararen erabilera % 15 ingurukoa zen oro har. Euskal Herriko gainerako hiriekin alderatuz gero, guztietan euskaldunena dela dioskute datuek. Nolanahi ere, erabileraren datu hori asko aldatzen da auzoz auzoko datuei erreparatzen badiegu:

3. irudia. Hizkuntzen erabilera Donostian, auzoen arabera

Iturria: Soziolinguistika Klusterra, 2021.

Datuok erakusten duten moduan, Igeldoko kale-erabilera % 74,9koa izan zen 2021. urtean, Donostiako auzoen artean handiena alde handiz. Beraz, auzo edo herri oso euskaldun baten aurrean gaude.

Nolanahi ere, eta aurretik aipatu moduan, gaur egungo harreman-sareak nahiko konplexuak dira, eta ez dira mugatzen herrira bakarrik; 2025eko grabazioko elkarrizketatuak esaten du berak bizitza gehiena Donostiako ka-

leetan egiten duela, eta noski, jada ez legoke Igeldoko datu soziolinguistikoak dituen gune batean.

Beraz, aipaturiko guztia aintzat hartu behar da, eta onartu egungo Igeldok Donostiara asko jotzen duenez, beste gauza askoren artean horrek hizkuntzaren nolakotasunean ere eragina duela. Ondo baino hobeto azaltzen digu hori Caminok (2000: 58):

Ohiko Euskal Dialektologiako lanetan tokian tokiko hizkera ongi eta leial ordezkatzan duten lekuko edo berriemaile fidagarriak aurkitzea izaten da lehen helburua [...]. Donostian frankotan badirudi helburu hori ezin erdietsizkoa dela eta kosta egiten zaio ikertzaileari hiria den bezalakoa dela onartzea: jabetu beharko luke ez dela endogamia maila handiagoa duen herrixka urrun bateko hizkera aztertzen ari.

Lan honetarako kontuan hartu behar izan da igeldotarren bizimodua askotarikoa dela, eta hizkuntzan eragina izan dezaketean eragileak ugari direla.

5. Analisi fonologikoa

Aurretik aipatu moduan, grabazioetan bilakabide fonologikoak aztertu dira. Lehenik, bilakabide paradigmaticoetan jarri da arreta, eta, ondoren, bilakabide sintagmatikoei erreparatu zaie.

5.1 Bilakabide paradigmaticoak

5.1.1 *Kontsonanteak*

Paradigma hitzunen hotsen biltegi dela ulertuz gero, bi grabazioetako hitzunen sistema fonologikoa ezagutzeko beharrezkoa da euren paradigma zein fonemek osatzen duten definitzea. Horretarako, transkripzio fonetikoari so egin zaio. Alabaina, transkripzio fonetikoan ageri diren hots guztiak ez dira grabazioetako hitzunen paradigmaren parte. Izan ere, hots bat ekoitzi izanak ez du esan nahi hitzunik hots hori bere paradigmaren duenik; askotan, inguruneak eraginda, paradigmaren dagoen fonema bat beste

modu batera artikulatzen da, nahiz hitzuna ez ohartu. Gure grabazioetara etorriarik, horren adibide ditugu zenbait hurbilkari ($[\beta, \delta, \gamma]$) edota sudurkari belarra ($[ŋ]$). Adibide horiek, izatez, 4.2.2 atalean ikusiko ditugun bilakabide sintagmatikoen emaitza dira, baina ez dira fonemikoak (bilakabidearen emaitza ez delako fonema hitzunarentzat).

Horregatik, beharrezkoa da zehaztea hitzunik ekoizten dituen hotsen taula eta hitzunaren paradigmako fonemen taula ez direla gauza bera. Ondorengo taulak bi grabazioetako berriemaileen paradigma biltzen du. Eskuinean ageri diren fonemak ahostunak dira, eta ezkerrean ageri direnak, berriez, ahoskabeak:

1. taula. Bi grabazioetako berriemaileen kontsonanteen taula paradigmaticoa

	Biezpainkariak	Ezpain-horzkariak	Horzkariak	Hobikariak	Hobiostekoak	Sabaikariak	Belarrak
Leherkariak	p b			t d			k g
Sudurkariak		m			n		ɲ
Dardarkariak					r		
Ttak (Tap/Flap)					ɾ		
Igurzkariak		f		ɬ ɬ̥	ʃ		j x
Igurzkari afrikatuak				(t͡ɬ) (t͡ɬ̥)	(t͡ʃ)		
Hurbilkariak							
Hurbilkari albokariak					l		(λ) ³

Lehenik eta behin, argi gera bedi taulan ageri diren fonemak bi grabazioetatik bildutakoak direla; izan ere, erreparatu eta ikusi ahal izan denagatik,

³ Parentesiak bi grabazioetako berriemaileen paradigmaren artean aldea dagoela adierazten du.

bilakabide paradigmaticoei dagokienez alde txikia dago, bi grabazioetako berriemaileek fonema antzekoak baitituzte⁴. Nolanahi ere, badago aldaketaren bat edo beste, eta komeni da zenbait zehaztapen egitea.

5.1.1.1 TXISTUKARIAK

Txistukariak arreta berezia merezi dute. Izan ere, bi grabazioetako berriemaileek apikaria zein lepokaria egiten badituzte ere, kasu askotan nahasmendua dago.

1990eko grabazioaren kasuan, lepokariaren eta apikariaren arteko bereizketa ez da garbia kasu askotan. Izan ere, askotan lepokariaren lekuan apikaria egiten da, berdindu egiten da. Halaber, sarri bataren eta bestearen arteko soinu bat ekoizten dutela dirudi, ez dena ez guztiz lepokaria ez guztiz apikaria⁵. Nahasmendu horren adibide ditugu, esaterako: [erðeraʒ] ‘erdaraz’, [eʒ] ‘ez’, [gʷaʒemaʒu] ‘goazemazu’.

Beste kasu batzuetan, berez afrikatu apikaria duen hitza afrikatu lepokariarekin ahoskatzen dute, eta hemen beste era bateko nahasmendua dugu. Hona hemen grabazioko pare bat adibide: [atʃalðe] ‘arratsalde’, [ðeʃkãntʃatʃea] ‘deskantsatzera’.

2025eko grabazioaren kasuan, txistukari lepokariaren eta apikariaren arteko nahasmendu hori badago, baina ez 1990eko grabazioan bezainbeste eta ez modu berean. Oharmenaren aldetik ondo bereizten da elkarriketatuak noiz egiten duen lepokaria eta noiz apikaria, eta alde horretatik, 1990eko grabazioan ez bezala, 2025ekoan bereizketa garbia da; ez dago proposatzerik lepokariaren eta apikariaren artean legokeen hots bat egiten duenik, eta beraz, berdintzea ere ez da gertatzen. Grabazio honetan ikusi dena, esan bezala, nahasmendua da, berez lepokaria duten zenbait hitz apikaria-

⁴ Ez dira guztiz berdinak, 4.1.1.1 eta 4.1.1.2 ataletan ikus daitekeenagatik.

⁵ Lan hau oharmenaren aldetik egin da, eta ez dira erabili espektrogramak edota bestelako baliabideak hots bat edo beste den zehazteko. Orobat, lanketa zehatz bat beharko genuke benetan kasu bakoitzean lepokaria edo apikaria egiten duen ikusteko, bai eta tartekoa den hori zer den zehazteko ere.

rekin ahoskatzen baitira: [βaʃkariak] ‘bazkariak’, [aureskũntʃatik] ‘haur hezkuntzatik’, [alde_sareãn] ‘alde zaharrean’, [eʃ bakaʃu] ‘ez badaukazu’.

Bestalde, aipatu den 1990eko grabazioko afrikatu apikaria lepokaritzeko joerari dagokionez, 2025ekoaren kasuan ez dago horrelakorik.

Zuazok (2014: 104) esaten du apikariaren eta lepokariaren arteko berdintzea erdialdeko euskararen iparraldeko aldaeraren ezaugarrietako bat dela, Gipuzkoako iparralde gehienez gertatu omen baita. Caminok (2000: 69) aspaldi honetan donostiar kaletarrek txistukari igurzkiaren bereizketa ez dutela egiten esaten badigu ere, Zuazok (2014: 104) egungo gazteek bereizketa egiteko joera handiagoa dutela ohartarazten digu.

Hortaz, eta laburbiltze aldera, aztertu diren hiru berriemaileek euskarazko sei txistukariak dituzte paradigman, guztiak ekoizten baitituzte, baina haien erabileran (igurzki lepokariaren eta apikariaren artean) nahasmendua dago sarri. Bi grabazioetan dago lepokariaren eta apikariaren berdintzea edo nahasmendua, baina modu desberdinean: 1990ekoan, esan bezala, lepokariak apikaritzeko joera handia dago, bi hotsak askotan ez dira ondo bereizten, eta ildo horretatik, askotan tarteko zerbait egiten dela uste da. 2025eko grabazioko elkarrizketatuaren kasuan, berriz, ez du ekoizten igurzki lepokaria eta apikariaren artean legokeenik, argi baitago noiz egiten duen bata eta noiz bestea, baina gero hitz askotan nahastu egiten ditu.

5.1.1.2 ALBOKARI PALATALA

Albokari palatalari erreparatuz gero, esan behar da 1990eko grabaziokoek paradigman fonema hori badaukatela dirudiela; hona hemen adibide batzuk: [saʎa] ‘zaila’, [laũntʃaʎia] ‘laguntzailea’, [eʃteʎãn] ‘Estellan’, [iʎoβa] ‘iloba’. Kasu horietan albokari palatala egiten dutela ongi entzuten da; beste bi kasutan, ordea, ez dago hain argi zein hots den, eta igurzki sabaikariarekin jarri den arren transkripzioan, zalantzarik da: [mutij] ‘mutil’, [daβij] ‘dabil’. Zalantza hori hitz eta esaldi amaieran egotearekin lotuta dago,

amaierako posizioan egoteak ongi ez entzutea eta ongi ez hautematea baitakartza.

Albokari palatala ageri den kasu ia guztiak [i] bokalaren ondotik direnez, 4.2.3 atalean joan beharko lukeen bilakabide sintagmatiko bat dela ere pentsa liteke ([i]-ren osteko palatalizazioa). Alabaina, testuinguru hori ez duen adibide bat dago 1990eko corpusean: [eʃteˈlãn] ‘Estellan’. Beraz, berriemaileek albokari palatala beraien paradigmaren daukatela ondoriozta daitezke. Izan ere, bilakabide sintagmatiko baten ondorio den hotsa soilik izan balitz, posible zatekeen hots hori hitzunak bere paradigmaren ez izatea; alabaina, testuinguru horretaz landa ere agertzeak erakusten digu albokari palatala beraien paradigmaren parte dela.

2025eko grabazioko berriemaileak, berriz, albokari palatala ez du kasu bakar batean ere ekoitzi, eta hortaz, badirudi fonema hau ez dela bere fonema-inbentarioaren parte.

Gauzak horrela, paradigmaren beste desberdintasun bat dagoela ikus daitezke: 1990. urteko grabazioko hitzunik albokari palatala beraien paradigmaren dute, eta 2025eko grabazioko hitzunik, berriz, ez.

5.1.1.3 IGURZKARI BELARRA

Nabarmendu beharrekoa da [x] igurzkarri belarra ere; izan ere, erdialdeko euskalkiaren ezaugarri da *jz* hasten diren hitzak fonema horrekin ahoskatzea (Zuazo 2004: 79), eta gure bi laginetan ezaugarri hori guztiz betetzen da: 1990eko grabazioko [xotʃeako] ‘jotzerako’, [xũn] ‘joan’ esaterako, edota 2025eko grabazioko [xute_naiʃ] ‘joaten naiz’, [xẽnde] ‘jende’, [xeiʃterakoñ] ‘jaisterakoan’, [xaijo] ‘jaio’. Bi grabazioetako berriemaileek sistematikoki betetzen duten ezaugarria da.

5.1.1.4 IGURZKARI HORTZARTEKO AHOSKABEA

Badakigu igurzkarri hortzarteko ahoskabea ([θ]) ez duela euskarak berez jatorrizko, baina euskaldun elebakarrik dagoeneko ia ez dagoenez (edo bal-

din badaude, oso urriak direnez) eta egoera diglosikoan bizi garenez, igurz-kari hortzarteko ahoskabea gure fonema inbentarioaren parte bilakatu da (Hegoaldean, bederen). Gure corpusari erreparaturik, 2025eko grabazioko berriemaileak ez du fonema hori ekoizten, baina horrek ez du esan nahi fonema hori bere paradigmaman ez dagoenik, ez baitu hots hori duen hitzik ekoitzi. 1990eko grabazioko berriemaileei dagokienez, nahiz euskarazko jardunean ez duten egiten, gaztelaniazko esaldi bat sartzen dutenean haietako batek ekoizten du: [erðeraş eşateãm beşela muşşoş ofiθioş pobre şeyuro]. Alabaina, ezin dezakegu zehaztu beraien euskarazko paradigmaman fonema hori badagoen edo ez, gaztelaniazko esaldi batean ekoizteak ez baitu euskaraz badagoela frogatzen. Horregatik, berriemaileen taula paradigmatico kontsonantikoan (1. taula) ez da fonema hori ageri.

Ikusi da 1990eko berriemaileek gaztelaniaz ekoizten zutela, baina corpus-ean ezin izan da ikusi ea euskaraz egiten ote zuten, ez eta 2025ekoak egiten ote duen ere. Horregatik, ezin daiteke ondorio sendoetara iritsi.

5.1.2 Bokalak

Bokalen kasuan ez dago alderik bi grabazioen artean; bai 1990eko bi berriemaileek, bai 2025ekoak euskaraz ohikoak eta orokorrak diren bost bokalak ekoitzi baitituzte, eta hortaz, beraien fonema-inbentarioan ere hori-riek izango baitituzte:

2. taula. Bi grabazioetako berriemaileen bokalen taula paradigmatico

	Aitzinekoa	Erdikoa	Atzekoa
Itxia	i		u
Erdi-irekia	e		o
Irekia		a	

5.2 Bilakabide sintagmatikoak

Bi grabazioetako berriemaileek egiten dituzten bilakabide sintagmatikoak ugariak eta askotarikoak dira. Atal honetan, garrantzitsuenen edo esanguratsuenen azterketa egingo da, eta bi grabazioen arteko desberdintasunetan jarriko da batik bat arreta.

Hala ere, hemen aztertuko direnak baino gehiago dira egiazki elkarrizketatuek modu naturalean eta oharkabean egiten dituzten bilakabide sintagmatikoak. Horien artean daude, esaterako, herskarien hurbilkaritza testuinguru jarraituetan⁶, bokalen sudurkaritzea ondoko hots sudurkari baten eraginez⁷, edota sudurkariaren tasun artikulatorioaren asimilazioa herskari batek jarraitzen duenean⁸. Bi grabazioetako elkarrizketatuek egiten dituzte aipaturiko bilakabideak. Jarraian, oharmenaren aldetik eta herriko hizkeraren ezaugarrien aldetik esanguratsuak diren bilakabideei erreparatuko zaie.

5.2.1 Bokal-bilkuretako disimilazioak

5.2.1.1 $e \rightarrow i / _a$

Erdialdeko hizkera bitan (ipar eta hego) banatzen duten ezaugarrien artean bokal-bilkurak daudenean gertatzen diren bilakabideak daude. Horietan lehena [$e \rightarrow i / _a$] dugu. Bokala itxi egiten da, eta beraz, [a] bokalarekiko urrundu tasun horretan. Disimilazio baten aurrean geundeke, fortitio baten aurrean.

1990eko grabazioan bilakabide hori oso sarri egiten dute berriemaileek; areago, ia egokiera suertatzen den kasu gehienetan egiten dute. Hona he-

⁶ Bilakabidea honakoa da: [b, d, g → β, ð, γ / B_B, r_, l_]. Hona hemen bi grabazioetako adibide batzuk: [iβaetān] ‘Ibaetan’, [elðua] ‘heldua’, [orðūn] ‘orduan’.

⁷ Bilakabidea honakoa da: [B → B̃ / _N]. Hona hemen bi grabazioetako zenbait adibide: [iβ̃kitān] ‘txikitan’, [oā̃n] ‘orain’, [ẽɲ̃] ‘egin’, [kām̃pora] ‘kanpora’.

⁸ Bilakabidea honakoa da: [n → ŋ, m / _k, g, b, p]. Hona hemen bi grabazioetako adibide batzuk: [kām̃pora] ‘kanpora’, [ðēm̃boj̃k] ‘denborarik’, [eō̃ŋgoja] ‘egongo dira’, [iŋ̃gurokoak] ‘ingurukoak’.

men adibide batzuk: [neriake] ‘nireak ere’, [biãñ] ‘behean’, [ordia] ‘ordea’, [pasiatu] ‘paseatu’, [libertaðia] ‘libertatea’.

Ez da guztiz emankorra, [ea] egiten duten adibide batzuk ere badira eta: [lanea] ‘lanera’, [atea] ‘atera’, [ðeşkãntşatşea] ‘deskantsatzera’, [etŷea] ‘etxera’. Nolanahi ere, oso sarri egiten duten bilakabidea da, eta kasu batzuetan izan ezik, grabazio osoan zehar egiten dutena. Gainera, egiten ez den adibide gehienak [r → Ø / B_B] bilakabidearen (4.2.2.2 atala) emaitza dira, eta, beraz, horren ondorioz izan daiteke.

2025eko grabazioan, berriz, bilakabide honen arrastorik ez dago. [e → i / _a] ez da gertatzen kasu bakar batean ere, eta ez egokierarik ez dagoelako. Izan ere, ondorengoak eta gehiago esaten ditu hiztunak: [xẽndea] ‘jendea’, [kãmpokalðeãm] ‘kanpoaldean’, [kotŷea] ‘kotxea’, [klaşea] ‘klasea’, [bateãñ] ‘batean’, [itea] ‘egitea’.

Hortaz, 1990eko grabazioan guztiz indarturik ageri zaigun bilakabidea batere indarrrik gabe ageri zaigu 2025ekoan.

5.2.1.2 o → u / _a

Gauza bertsua gertatzen da [oa] bokal bilkurarekin ere: [o → u / _a] bilakabidea egiten da. Beraz, bilakabide hori ere disimilazio bat da (fortitioa), bokala itxi egiten baita, [a] bokalarekiko urrunduz. Bokal-bilkura horretan gertatzen den bilakabidea ere (Zuazo, 2014: 103) erdialdeko euskarako iparraldeko aldaeraren ezaugarri da.

1990eko grabazioan bilakabide horren zenbait adibide topa daitezke: [şeaŷa] ‘zeragoa’, [pianua] ‘pianoa’, [maketuak] ‘maketoak’, [oyeŷkua] ‘ho-geikoa’. Egokiera gertatzen den kasu gehienetan egiten da disimilazioa 1990eko grabazioan, eta beraz, bokal-bilkuretako bilakabidea nahiko emankorra da; hala ere, ez da guztiz-guztiz emankorra, kontrako adibideak ere badirelako: [perjoðişmoa] ‘periodismoa’, [beştelakoa] ‘bestelakoa’, [ŷuarðakoa] ‘guardakoa’.

2025eko grabazioan, aldiz, kasu bakar batean egiten du berriemaileak disimilazioa: [õnduãñ] ‘ondoan’. Ordea, bilakabidea egiten ez duen egokie-

ra gehiago badira: [ĩngurukoak] ‘ingurukoak’, [familiakoa] ‘famiakoa’, [teorikoa] ‘teorikoa’, [bat̪ĩjeryoa] ‘Batxilergoa’.

Beraz, 1990ekoan bilakabidea sarri gertatzen da, eta 2025ekoan, berriaz, behin bakarrik; horregatik, bilakabideak indarra galdu duela esan daiteke.

5.2.2 Bokalarteko kontsonantearen galera

5.2.2.1 HURBILKARIAREN GALERA

Hurbilkariaren galera ([β, ð, γ → ∅ / B_B]) bilakabide oso ohikoa da euskarari, eta ez eskusiboki eremu geografiko batean. 1990eko grabazioan bilakabide horrek indar handia dauka. Berriemaileek ez dute egokiera guztietan egiten, baina bai askotan. Hona hemen adibide batzuk: [it̪ʂeĩt̪ẽn] ‘hit̪z egiten’, [ereʃo] ‘errezago’, [seĩt̪ũn] ‘segítuan’, [β̪uelta_at] ‘buelta bat’, [daij] ‘dabil’. Esan bezala, ez dute egokiera guztietan egiten berriemaileek, eta berriemaile berak hitz berbera hurbilkariarekin zein hurbilkariarik gabe ekoizten duela ikusi da: [oeĩtaĩru ta β̪eĩstea oyeĩkua]. Azken batean, bilakabide hori lenitio bat da, eta hitz batek bilakabide sintagmatiko bat egiteak ez du esan nahi beti egingo duenik; askotan faktore ugari egoten dira bilakabide horiek gertatzea edo ez gertatzea eragiten dutenak: hitzunik lasaitasunez hitz egiten ari denean gauza lezake, eta argitasuna behar dela nabaritzen duenean, berriaz, ez, esate baterako.

Gainera, kontsonante guztien kasuan bilakabidea ez da maiztasun berearekin gertatzen. Adibideetan ikusi ahal izan denez, igurzkari belarra ([ɣ]) da gehien galtzen dena, maiztasun gutxiagoz gertatzen da igurzkari biezpainsariaren ([β]) galera, eta igurzkari hobikaria ([ð]) galtzen den adibiderik, berriaz, ez dago.

2025eko grabazioko berriemailearen kasuan ere, bilakabidea gertatzen da zenbait kasutan, eta beste zenbait kasutan ez. Hona hemen bilakabidea egiten duen adibide batzuk: [itea] ‘egiten da’, [laũnak] ‘lagunak’, [dao] ‘dago’, [eo] ‘edo’. Nolanahi ere, kasu honetan ere egokiera egon arren, ez da askotan egiten: [eðo] ‘edo’, [yeĩaĩyo] ‘gehiago’, [eĩĩn] ‘egin’, [laĩyunek] ‘lagu-

nek'. Lan honetan kuantifikazio lanik egin ez den arren, eta azterketa zehatz baterako idealena hori izango litzatekeen arren, 2025eko grabazioan gehiago dira hurbilkaria mantentzen duten kasuak galtzen dutenak baino.

Beraz, esan daitekeena da bi grabazioetan ageri den bilakabidea dugula igurzkariaren galera, 1990eko grabazioan indar handiarekin (nahiz eta ez sistematikoki, eta ez maiztasun berdinez kontsonante guztiekin), eta 2025ekoan, berriz, indar gutxiagorekin.

5.2.2.2 TTAKAREN GALERA

Bilakabide hau ere oso ohikoa da euskaran. 1990. urteko grabazioan ikusi da [r → Ø / B_B] indartsu dagoen bilakabidea dela. Hona hemen adibide batzuk: [oaĩn] 'orain', [aĩ ðia] 'ari dira', [atea] 'atera', [et̃fea] 'etxera', [yeo] 'gero'. Ehuneko ehunetan sistematikoki egiten ez den bilakabide bat izan arren, egon badira [şera] 'zera', [maĩterēn] 'Maiteren' edota [nere] 'nire' gisako adibide batzuk. Oso indar handia du 1990eko grabazioko berriemaileen jardunean, egokiera suertatzen den kasu gehienetan galtzen baita hotsa.

2025eko grabazioko berriemailearen kasuan ere bilakabidea ageri da kasu batzuetan: [oĩ] 'hori', [oaĩn] 'orain', [aĩ] 'ari'. Alabaina, egokiera suertatzen den kasu gehienetan ez da ezabatzen: [ðirurik] 'dirurik', [ori] 'hori', [yero] 'gero', [iyelðora] 'Igeldora', [ðenatarik] 'denatarik'.

Beraz, 1990eko grabazioan nahikoa indartsu ikusten den bilakabidea da ttakaren galera, eta, ikusi denez, 2025eko berriemailearen jardunean, egon arren, ez du hainbesteko indarrik.

Esanguratsua da 1990eko grabazioan zein 2025ekoan sarri ageri den gero hitza nola ahoskatzen duten batean zein bestean; 1990ekoan, beti ttaka galduta egiten da, eta 2025ekoan, berriz, beti ttakarekin. Bestalde, esanguratsua da 2025eko grabazioko berriemaileak deklinatuta dauden hitzetan ezabaketarik egiten ez duela ere: [erira] 'herrira', [artşera] 'hartzera', [iyelðora] 'Igeldora', [donoştira] 'Donostiara', [ernanira] 'Hernanira'. 1990ekoak, berriz, bai: [ðeşkãntşatşea] 'deskantsatzera', [et̃fea] 'etxera'. Ba-

liteke 2025eko berriemaileak hitz batzuetan bilakabidea egitea horrela entzun eta ikasi duelako. Alabaina, ez duenez hitz batzuk deklinatzerakoan eta beste kasu batzuetan egiten, bilakabide hori 2025eko hitzunaren kasuan ez dagoela batera indartsu esan daiteke.

5.2.3 [i]-ren osteko palatalizazioa

Aitzineko bokal itxiaren ondotiko fonemaren palatalizazioa fenomeno oso ohikoa da euskarari, eta ez da kontsonante bakar batera mugatzen bilakabidea; izan ere, sudurkaria, txistukari igurzkaria, albokaria zein herskari horzkari ahoskabea dira palatalizatzen direnak. Hurrengo azpiataletan banan-banan ikusiko da bakoitzaren presentzia grabazio bakoitzean zenbaterainokoa den.

5.2.3.1 SUDURKARIA SABAIAKARITZEA

[n → ɲ / i_] bilakabidea 1990eko grabazioan oso sarri egiten da. Jarraian adibide batzuk: [et̪ʂak̪ɲ] ‘ez zekien’, [oãɲ] ‘orain’, [eɲ] ‘egin’, [kamijɲ] ‘kamino’.

Alabaina, kasu asko eta askotan palatalizatzen badute ere, adibide batzuetan ez dute hala egiten: [it̪ʂeɲ] ‘hitz egin’, [eɲ] ‘ezin’, [eɲ du in] ‘ezin du egin’. Hortaz, corpusetik ondoriozta daitekeenez, bilakabidea indartsu dago 1990eko berriemaileen sistema fonologikoan, eta nahiz beti ez duten egiten, askotan egiten dute, hots-txandakatzea hitzaren erdian egon zein bukaeran egon.

2025eko grabazioan, berriz, bilakabidea egiten duen ondorengo adibi-deak bildu dira: [gɲɲɲ] ‘ginen’, [mɲɲutu] ‘minutu’, [eraɲɲina] ‘eragina’, [βɲɲo] ‘baina’. Ordea, kontuan hartzekoa da, 1990ekoen kontrara, hitz amaieran behin ere ez dela gertatzen sabaikaritzea: [oãɲ] ‘orain’, [karerak̪ɲ] ‘karrerarekin’, [eɲɲ] ‘egin’, [ðonoɲt̪ɲ] ‘Donostian’.

Beraz, bi grabazioetako datuak alderatuta, 1990eko grabazioan sarriago egiten da eta berdin du hitz artean izan zein bukaeran izan. 2025ekoan,

berriz, ez du hain maiz egiten, hitz jakin batzuetan bakarrik, eta hitz-amaieran egokitzean, ez du egiten.

5.2.3.2 TXISTUKARI IGURZKARIA SABAIAKARITZEA

Palatalizazioekin jarraituz, bigarrena [ʃ → ʃ / i _] genuke. Izan ere, jatorriz lepokaria duten zenbait hitzetan sabaikaria ahoskatzeko joera dago. Ezau-garri hori 1990eko grabazioko berriemaileen jardunean ikus daiteke: [gaʃkijena] ‘gaizkiena’, [eakuʃtejʃkiot] ‘erakusten dizkiot’, [goiʃiã] ‘goizean’. Ez da emankorra, [aĩʃpa] ‘ahizpa’ gisako adibideak ere badaude eta, baina nolana ere, bilakabidea ageri da zenbaitetan. Noiz egiten duen eta noiz ez zehaztea zaila da, eta ikerketa fonetiko-fonologiko batetik harago legoke agian.

2025eko grabazioaren kasuan, corpusean ez da adibiderik ageri. Beraz, badirudi 2025eko berriemaileak ez duela bilakabide hori.

5.2.3.3 HERSKARI HORZKARIA SABAIAKARITZEA

Gipuzkoan /i/-ren ostean /t/ kontsonantearen bustidura automatikoa guztiz arrunta izan arren ([t → c / i _]), Caminok (2000: 68) ohartarazten du bustidura ez dela ageri ez Donostian, ez Altzan, ez Añorgan. Gainera, gehitzen du (*ibidem*: 68) Donostiara zihoazen baseritarrek, trolebusera igo orduko, beren mintzoko -ñ-ak eta -ll-ak mantentzen zituztela, baina -tt- -it- despalatalizatu ohi zutela. Beraz, ez da bustidura hori espero, eta grabazioetara jota, ez dago bustidurarik ez grabazio batean ez bestean. Gainera, fosilduta ere ez da inon ageri; izan ere, posible izan zitekeen bilakabi-deak indarrean biziraun ez arren [aca] ‘aita’, [kico] ‘kito’ edo gisako hitzetan agertzea, baina [aĩtak] ‘aitak’ ageri da 1990eko grabazioan birritan, eta baita [kito] ‘kito’ ere. Beraz, ez 1990eko grabazioan ez 2025ekoan ez dago bilakabide horren arrastorik.

5.2.4 Kontsonante epentetikoak

Kontsonante epentetikoak erdialdeko hizkeraren iparraldeko aldaeraren ezaugarri dira. Lehenik, igurzkari sabaikariaren epentesiari erreparatuko diogu: [i → ij / _ a, e, o].

1990eko grabazioko berriemaileen kasuan bilakabide hori zenbait kasutan ageri da: [bijaɾ] ‘bihar’, [eʒtuðijo] ‘estudio’, [oβeɾβaʃijuãne] ‘obserbazioan ere’, [gaʃkijena] ‘gaizkiena’. Alabaina, beste kasu askotan ez da epentesia egiten: [nɛriake] ‘nireak ere’, [βeʃtiak] ‘besteak’, [biãn] ‘behean, [biar] ‘behar’, [ɣaβiãn] ‘gauean’.

Kasu batzuetan egiten duenez eta beste kasu batzuetan ez, ez da guztiz emankorra. Esanguratsua da hots-txandakatze hori duten kasu asko [e → i / _ a] bilakabidearen (ikus 4.2.1.1 atala) ondorio direla, eta kasu horietan ez dela honako beste bilakabide hau [i → ij / _ a, e, o] egin atzetik (hots, ez dela *feedinga*⁹ gertatu).

2025eko grabazioan, berriz, bilakabidea soilik behin ageri da: [ɣutʃijo] ‘gutxiago’, nahiz bilakabidea egin zitekeen egokiera gehiago badauden: [eɣia] ‘egia’, [familia] ‘familia’, [eriãn] ‘herrian’, [biʃia] ‘bizitza’. Bilakabidea behin bakarrik ageri denez, ahulduta dago.

Hortaz, ikusi da 1990eko berriemaileek epentesia sarri egiten zutela, baina ez guztiz sistematikoki, eta 2025ekoak, berriz, behin bakarrik egiten duela. Beraz, grabazio batetik bestera bilakabide hori ahuldu egin dela ondoriozta daiteke.

Bestalde, kontsonante epentetikoez ari garelarik, [β] epentetikoari erreparatzea ere komenigarria da, hizkera honen ezaugarri baita tradizioz. Caminoren (2000: 67) arabera, indargabeturik dagoen ezaugarria da, baina

⁹ *Feeding* edo bazkatze esaten zaio ordezkatzeko baten emaitzak beste ordezkatzeko bat pairatzen duen fenomenoari (Oñederra, 2004: 57). Kasu honetan ondorengoa esan nahi da: 4.2.1.1eko bilakabideek emaitza gisa [ia] eman dute, eta hots-txandakatze horretan [i → ij / _ a, e, o] gerta zitekeen, *feedinga*, baina ikusi denagatik, ez da hala gertatu.

Donostiako ezaugarria da, eta nabarmen ageri da Antiguon, Igeldon edo Añorgan, bederen.

Aztergai ditugun grabazioetan ikus daitekeenagatik, berriemaileek ez daukate bilakabide hori euren sistema fonologikoan. Izan ere, ez dago bilakabide horren arrastorik ez grabazio batean ez bestean. Hortaz, Caminok (2000: 67) bertako ezaugarria dela esan arren, 1990eko grabaziokoek galdua zuten, eta gaur egungoak ere ez du egiten. Horri dagokionez, ez dago desberdintasunik grabazio batetik bestera.

5.2.5 *Igurzkari lepokariaren galera sudurkariaren aurretik*

Euskaraz igurzkari lepokariak sudurkari baten aurretik agertzea ez da oso ohikoa, ez baitago hots-segida hori duen hitz askorik ('esne' edota 'asmo' dira adibide bakarrenetakoak). Horregatik, pentsatzekoa da euskararen mendeetan indarrean egondako bilakabidea dela igurzkari lepokaria sudurkariaren aurretik egon den kasuetan ezabatzea: [ʃ → Ø / _n]. Hots, ordena hori gertatzen da ez partikula eta *nz* hasten den aditz bat elkartzen direnean.

Corpusean apur bat arakatuta, antzematen da 1990eko berriemaileek ezabaketa egiten dutela: [enitʃãn] 'ez nintzen', [enixoa] 'ez noa', [enũn] 'ez nuen'. 2025eko grabazioan, berriz, ez dago apenas egokierarik, baina bat badago, eta horretan ez du ezabaketarik egiten: [eʃ naiʃ]. Eskuratutako laginarekin ezinezkoa da ondorio sendoetara iristea. Argi dagoena da, nolahi ere, garai bateko euskararen hots-segida hori ahoskatzeko zailtasunak egon zitezkeen arren, gaur egungo euskal hiztunak ez duela bi hots horiek jarraian ahoskatzeko zailtasunik.

5.2.6 *Herskariaren ahoskabetzea txistukariaren ondoren*

Oro har, euskaraz, txistukariaren ondorengo herskariak ahoskabeak izan ohi dira, ez dago hitz askorik txistukari baten ondotik herskari ahostun bat duenik. Adibide ditugu, esaterako, 'asto' edota 'heste', baina ez dago **asgo* gisako hots-hurrenkera duten hitzik, edo daudenak aski berriak dira:

‘desgaitu’, ‘desgogo’... Horregatik, euskaldunek hots-segida hori ahoskatze-ko zailtasuna izan dutela pentsatzekoa da, eta herskari ahostun bat txistukari baten ondotik egokitzean ahoskabetu egin izan dela ere bai: [d, b, g → t, p, k / s_]. Hori ez partikula eta aditz laguntzaile bat hurrenez hurren egokitzten direnean gertatu ohi da.

Aztertutako corpusean, 1990eko transkripzioan ondorengoak topatu ahal izan dira: [eʃtakea] ‘ez daukate’, [eʃtaukat] ‘ez daukat’, [eʃtao] ‘ez dago’. Alabaina, ikusi ahal izan da beste kasu batzuetan ahostuntzen zuen berriemaile berberak ez duela ahostuntzen kasuren batean: [eʃ gɨñ̃]. Hortaz, 1990eko grabazioko berriemaileek martxan duten bilakabidea da, baina ez sistematikoki egiten dutena.

2025eko grabazioari dagokionez, bilakabidea gerta zitekeen bost egokiera daude. Horietako bitan bilakabidea gertatzen da: [eʃtao] ‘ez dago’, [eʃtakatelako] ‘ez daukatelako’. Beste hiru kasutan, berriz, ez da ahostuntzen: [eʃ_dakit] ‘ez dakit’, [eʃ_da] ‘ez da’, [eʃ bakaʃu] ‘ez badaukazu’.

Hortaz, bilakabide hori bai 1990eko grabazioko berriemaileek bai 2025ekoak egiten dute, baina ez beti. Corpuseko adibideek erakusten dutenagatik, 1990ekoek bilakabide hori maizago egiten zuten 2025ekoak baino, eta 2025eko grabazioko berriemaileak bilakabidea nahiko ahuldua duela dirudi.

5.2.7 Diptongoko irristariaren kontsonante bihurtzea

1990eko grabazioan hauteman daiteke zenbaitetan diptongoaren irristaria kontsonante bihurtzen dela. Bi kasu ikusi ahal izan dira; alde batetik, [aɥ] diptongoaren kasuan gertatzen dena: [gaβeko] ‘gaueko’, [gaβiã̃] ‘gauean’. Bestetik, [eɨ] diptongoa dagoenean, askotan bihurtu da igurzkarri sabaikari ([j]), betiere bokal batek jarraitzen dionean; hona hemen adibide batzuk: [yejo] ‘gehiago’, [βalkoɨã̃] ‘balkoian’, [oɨã̃] ‘ohean’. 2025eko grabazioan ez dago bilakabide horien adibiderik.

Nolanahi ere, ziurrenik bilakabide bat baino gehiago daude tarteko, eta zaila da ondorio garbietara iristea. Esan daitekeen bakarra da 1990eko adibideak soilik ditugula, 2025ekoaren kasuan ez dagoelako adibiderik.

6. Ondorioak

Lan honetan, Igeldoko euskararen bilakaera fonologikoa aztertu da, 1990eko eta 2025eko bi grabazioen bitartez. Azterketaren helburua izan da hizkuntza-aldaketa fonologikorik gertatu ote den ikustea eta neurtzea, eta aldaketa horiek bilakabide fonologikoen markoan nola kokatzen diren aztertzea.

Lehenik eta behin, bilakabide paradigmaticoen alorrean aldaketa handirik ez dela egon ondoriozta daiteke. Bi grabazioetako berriemaileek, oro har, fonema-inbentario bertsua dute, eta paradigmak berdintsu jarraitzen duela hauteman daiteke. Hitzunen sistema fonologikoaren oinarriak egonkorak direla erakusten du horrek. Aldaketa batzuk, ordea, ikusi ahal izan dira: txistukarietan aldakortasuna dago, nahiz bi grabazioetako berriemaileek txistukari guztiak izan, lepokariaren eta apikariaren berdintzea sarriago gertatzen baita grabazio zaharrean. Egungo gazteak bien arteko bereizkuntza nabarmenago egiten du. Beste aldetik, albokari palatala nabarmen dute paradigmagan 1990eko berriemaileek, eta 2025ekoak, berriz, ez du fonema hau.

Bigarrenik, bilakabide sintagmatikoetan joera aldakor batzuk agertu dira. 1990eko grabazioan, esaterako, [$e \rightarrow i / _a$] eta [$o \rightarrow u / _a$] disimilazioak ohikoak dira, erdialdeko euskalkiaren iparraldeko aldaeraren ezaugarri direnak. 2025ekoak, berriz, ez ditu bilakabide horiek egiten.

Era berean, kontsonante jakin batzuen galera (hots, hurbilkariarena eta ttakarena) 1990eko grabazioan maiz gertatzen da, baina 2025ekoan neurri txikiagoan, edo batzuetan ez dira gertatzen. Horrek iradoki diezaguke bilakabide lenitibo horiek galduz doazela apurka-apurka, edo behintzat indarra galtzen ari direla belaunaldi berrien jardunean.

Palatalizazioaren kasuan ere, 1990eko grabazioan ugaritan ageri dira su-durkari sabaikaria eta txistukari igurzari sabaikaria, eta 2025eko berriemailearen jardunean, berriz, nabarmen gutxiago. Horrekin uler daiteke euskaldunak apurka-apurka hots-konbinazio batzuk modu desberdinean ekoizten ari direla.

Igurzkari sabaikariaren epentesia ere oso desberdin agertu da bi grabazioetan. 1990eko grabazioa berriemaileen jardunean bilakabide hori in-

dartsu zegoen, eta 2025ekoaren jardunean, berriz, oso ahul, behin bakarrik entzun ahal izan baita.

Azkenik, igurzkari lepokariaren galera sudurkariaren aurretik zein txistukariaren ondorengo herskariaren ahoskabetzea ere (1990eko grabazioko berriemaileek indartsu zituzten bilakabideak) 2025eko grabazioko berriemaileak ahulduta dituela azaleratu du lan honek.

Nabarmendu behar da aldaketa fonologiko horiek guztiak ziur asko ez direla modu kontzientean eginak, baizik eta elkarrizketatuen harreman-sareen, eskolatzeko-prozesuaren eta hizkuntza estandarraren eraginaren ondorio direla, besteak beste. Euskara batuak eta hiri-hizkeraren presentziak berebiziko eragina dute, eta baliteke horrek jatorrizko euskalkiaren zenbait ezaugarri galtzea ekarri izana: adibidez, $[e \rightarrow i / _a]$ eta $[o \rightarrow u / _a]$ disimilazioak edota sabaikari epentetikoa ($[i \rightarrow ij / _a, e, o]$).

Laburbilduz, lan honetan aztertutako bi belaunaldien arteko fonologiaren konparaketak iradokitzen digu hizkuntza-aldiera lokalek denboraren poderioz estandarizazioaren eta kanpo-eragileen eraginez zenbait ezaugarri galtzen edo aldatzen dituztela. Lan hau, bere dimentsioa kontuan hartuta, ez da aldaketa hori frogatzeko gai, baina zenbait zantzu erakusten ditu. Nolanahi ere, sistema fonologikoaren oinarriak (paradigmatikoak) nahiko sendo mantentzen direla dirudi, hizkuntza baten sistema fonologikoa ez baita egun batetik bestera errotik aldatzen. Etorkizuneko ikerketa sakonagoek, corpus zabalagoarekin eta ikuspegi akustiko zehatzago baten laguntzarekin, beharrezko behar lukete izan hemen hasitako bideari jarraipena emateko.

Bibliografia

CAMINO, Iñaki (2000). «Abiaburu bat Donostiako euskera aztertzeke». In K. Zuazo (koord.). *Dialektologia gaiak*. Arabako Foru Aldundia, Kultura Saila.

DONEGAN, Patricia Jane eta STAMPE, David (1979). «The study of Natural Phonology». In D.A. Dinnsen (arg.), *Current approaches to Phonological Theory* Indiana. University Press.

ITURAIN, Iñaki eta LOIDI, Loren (1995). *Orioko euskara*. Orioko Udala, Euskara Batzordea.

IZAGIRRE, Estitxu (2023). *Hegoaldeko eta Iparraldeko proiektuen audioen digitalizazioa* (Gradu-amaierako lan argitaragabea, EHU).

OÑEDERRA, Miren Lourdes (2004). *Fonetika fonologia hitzez hitz*. Euskal Herriko Unibertsitatea.

OÑEDERRA, Miren Lourdes (2023). «Fonologia, fonologiak: Fonologia Naturalari buruzko gogoetak J. I. Hualderen omenez». *Anuario del Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo»*, 57 (1-2), 739-755. <https://doi.org/10.1387/asju.25973>

SOZIOLOGIA KLUSTERRA (2021). «Hizkuntzen erabileraren kale neurketa: udalerrak, 2021». 2025eko apirilaren 10ean kontsultatua. <https://soziolinguistika.eus/es/proiektua/hizkuntzen-erabileraren-kale-neurketa-udalerrak-2021/>

TRASK, Robert Laurence (1994). *Language change*. Routledge.

ZUAZO, Koldo (2014). *Euskalkiak*. Elkar.